

DVOŘÁK

Symfonie č. 3

Es dur

Symphony No. 3

E-flat major

Symphonie Nr. 3

Es-Dur

op. 10

K vydání připravil /
Edited by / Herausgegeben von
František Bartoš

Bärenreiter Kassel · Basel · London · New York · Praha
TP 503

PŘEDMLUVA

Bezmála před padesáti lety bylo v roce 1955 publikací Symfonie č. 9 e moll zahájeno první souborné kritické vydání díla Antonína Dvořáka. U zrodu edičního projektu stál Dvořákův životopisec a propagátor jeho díla ing. Otakar Šourek (1883–1956). Ten kolem sebe shromáždil kruh zanícených, věci oddaných mladších spolupracovníků, z nichž byla ustavena Komise pro vydávání děl Antonína Dvořáka. Jejím předsedou se stal skladatel a hudební publicista František Bartoš (1905–1973) a vedoucím redaktorem skladatel Jan Hanuš (1915), dále sem patřili muzikolog a skladatel Jiří Berkovec (1922), muzikolog, skladatel a dirigent Jarmil Burghauser (1921–1997), Antonín Čubr, Ladislav Láska, Antonín Pokorný a Karel Šolc. Po Bartošově úmrtí převzal vedení projektu na více než dvacet let zeť Otakara Šourka a autor *Thematického katalogu* děl Antonína Dvořáka (Praha 1960 a 1996, zaužívaná zkratka B) Jarmil Burghauser.

Souborné kritické vydání díla velkého skladatele byl úkol, před kterým tehdy stála česká muzikologie prakticky poprvé. S výjimkou Františka Bartoše, který se předtím zabýval vydáváním děl Bedřicha Smetany, neměli členové komise předchozí ediční průpravu, a nebyli to většinou ani klasicky školení muzikologové, působící na univerzitní či akademické půdě. Projekt byl navíc zahájen v krajně nepříznivé době, v nejtvrdějších letech totalitního komunistického režimu. Připomenout je třeba i okolnost, že skladatelova pozůstalost, tzn. velká většina jeho notových autografů, byla až do roku 1980 v držení dědiců a badatelsky přístupná jenom v omezené míře.

O to větší uznání zasluhuje výkon, který členové Komise nakonec odvedli. Institucionální zázemí jejich práce bylo posléze zabezpečeno tak, že nositelem souborného vydání se stala Společnost Antonína Dvořáka v Praze a vydávání jednotlivých svazků se ujalo tehdy mono-

polní Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (SNKLHU), přeměněné počátkem 60. let ve Státní hudební vydavatelství (SHV) a později ve vydavatelství Editio Supraphon Praha. Samotná Komise pak pracovala přímo pod záštitou vlády resp. Ministerstva školství a kultury tehdejší Československé (socialistické) republiky. Během několika málo let se takto podařilo v rychlém sledu vydat většinu Dvořákových děl instrumentálních, díla písňová a sborová a některé velké partitury kantátové, oratorní a operní.

Zpomalení a obtíže se začaly projevovat v 80. letech a zesílily v první polovině 90. let minulého století. Změna politických poměrů po listopadu 1989 a následně problémy kolem privatizace posledně jmenovaného vydavatelství měly za následek dočasné ochromení edičních aktivit. Zároveň vyvstal naléhavě problém generační. Členové původní vydavatelské komise postupně odcházeli a zdálo se, že nejsou připraveni nástupci. Ve stejné době začali někteří zahraniční badatelé i výkonní umělci upozorňovat na to, že dosavadní dvořákovská edice už ve svém založení nevyhovuje současným náročným standardům a potřebám.

Nové souborné vydání děl Antonína Dvořáka, jež po několikaleté přípravné fázi zahajuje o půlstoletí později v roce 100. výročí skladatelova úmrtí, si bere za vzor srovnatelné velké projekty mezinárodní a opírá se o rozsáhlejší okruh primárních a sekundárních pramenů, než tomu bylo předtím. Přetisk souboru devíti symfonií v podobě, v jaké vyšly v rámci prvního souborného vydání, nicméně manifestuje nejenom hold Antonínu Dvořákoví – symfonikovi, ale zároveň také respekt před edičním počinem předchůdců i vědomí badatelské kontinuity, bez níž by veškeré přítomné i budoucí snažení mělo mnohem menší šanci na úspěch.

ÚVOD

Přesné datum a okolnosti vzniku Dvořákovy třetí symfonie Es dur nejsou známy resp. údaje v pramenech zůstávají otevřeny různým výkladům a dohadům. Skladatel sám – jehož paměť na data nebyla příliš spolehlivá – uváděl v pozdějších výčtech svých skladeb jako dobu vzniku střídavě roky 1870, 1871 a 1872. Rukopisná partitura nese v závěru 3. věty datum 4. července 1872, je však zřejmé, že číslice letopočtu byly dodatečně opravovány. Otakar Šourek i jiní dvořákovští badatelé se proto domnívali, že symfonie vznikla spíše až v roce 1873. František Bartoš zase zvažoval možnost, že symfonie byla v náčrtu vypracována v roce 1872, avšak instrumentována teprve v následujícím roce 1873. Pro pozdější datum vzniku by mohla svědčit anonymní zpráva otištěná v pražském hudebním časopisu *Dalibor* dne 20.6.1873, v níž se píše: „Měli jsme v tyto dny příležitost, slyšeti novou symfonii (es-dur) pro velký orchestr, kterouž právě dokončil nadaný náš skladatel Ant. Dvořák.“ Ačkoliv to v textu zprávy není výslovně uvedeno, jednalo se pravděpodobně o klavírní přehrávku v malém kruhu hudebních přátel a známých, přičemž místem konání mohl být například hudební salón Ludevíta Procházky. (Tuto úvahu podporuje autorská šifra „X“ na konci uvedeného článku.) Nelze však vyloučit, že při této příležitosti Dvořák prezentoval jako „právě dokončené“ dílo, které ve skutečnosti vzniklo o několik měsíců dříve.

Symfonie Es dur byla první Dvořákovou symfonií, která se brzy po svém vzniku dočkala veřejného orchestrálního provedení. Na titulní straně rukopisné partitury je Dvořákovou rukou zaznamenáno datum premiéry 30. března 1874. Ve skutečnosti k tomu došlo o den dříve, v neděli 29. března toho roku v Praze na Žofíně. Hrál orchestr Filharmonie neboli spojené orchestry českého a německého divadla, dirigentem byl Bedřich Smetana.

Verze, v níž symfonie zazněla při prvním provedení, byla odlišná od té, kterou známe

dnes. František Bartoš soudí, že k první revizi partitury došlo již brzy po premiéře v důsledku některých negativních ohlasů kritiky. To se však nezdá být pravděpodobné vzhledem k tomu, že již v červenci 1874 přikládal Dvořák partituru této symfonie jako přílohu k žádosti o udělení rakouského státního stipendia. Na podstatnější přepracování neměl v této době mnoho času, vezmeme-li v úvahu, že se od poloviny dubna toho roku zabýval kompozicí druhé verze opery *Král a uhlíř* op. 14 (B 42). Lze tedy předpokládat, že to, co se rozhodl předložit přísné vídeňské porotě, byl spíše úhledně vypracovaný čistopis původní verze než partitura plná oprav, přelepených míst a částí psaných cizí rukou, tak jak ji známe z pozdější doby.

Kdy přesně došlo k onomu zásadnímu přepracování a krácení celé symfonie a jejích jednotlivých vět, není jasné. Dochovaná partitura reprezentuje pouze zčásti skladatelův autograf. Celá druhá věta a části třetí věty jsou psány rukou pražského opisovače Josefa Elsnice, což se vysvětluje tím, že v důsledku zásahů a změn při přepracovávání shledal skladatel svůj notový text na mnoha místech nepřehledným a nechal proto raději příslušné části se zanesenými změnami opsat. Úvahy o tom, že na místě střední pomalé části mohla stát původně věta úplně jiná, anebo že to byly dokonce věty dvě, pomalá a scherzová, se zdají být nepodložené. Poslední revizi, znamenající v tomto případě také autorizaci opsaných částí partitury, provedl Dvořák patrně v roce 1887, kdy se jak známo znovu vrátil k některým ze svých dřívějších děl a kdy z popudu nakladatele Fritze Simrocka uvažoval o jejich publikování. V této revizi bylo dílo podruhé a naposledy za života skladatele provedeno 31. března 1889 v Praze vojenskou kapelou 28. pěšího pluku za řízení Rudolfa Nováčka.

Symfonie č. 3 nebyla nakonec publikována za skladatelova života, ale vyšla posmrtně v nakladatelství N. Simrock v partituře, hlasech

a čtyřručním klavírním výtahu Wilhelma Zemannka koncem roku 1911 (na tiscích partitury a klavírního výtahu je uvedeno vročení 1912). První tisk přitom vykazuje oproti autorizované rukopisné verzi řadu závažných rozdílů. Editoři prvního souborného vydání František Bartoš, Antonín Pokorný a Karel Šolc se proto ve smyslu zásady „verze poslední ruky“ opřeli pouze o rukopisnou partituru, uloženou dnes v Českém muzeu hudby – Muzeu Antonína Dvořáka pod inventárním číslem 1470, zatímco první tisk nebrali v úvahu. Jejich partitura vyšla ve Státním hudebním vydavatelství v

Praze roku 1963. Zdá se, že editoři nového souborného vydání budou muset volit obdobné řešení. Opis partitury 3. symfonie, nalezený počátkem 90. let minulého století v notovém archivu pražského Národního divadla, na tomto stavu věcí nic zásadního nemění potud, že jeho datace a vztah ke skladateli zůstávají nejasné. Původní verzi díla z let 1872 nebo 1873 by bylo možné rekonstruovat jedině tehdy, kdyby se snad podařilo nalézt orchestrální hlasy, ze kterých se hrálo při premiéře.

Jarmila Gabrielová

PREFACE

In 1955, almost half a century ago, the first complete scholarly-critical edition of the works of Antonín Dvořák was launched with the publication of the Symphony No. 9 in E minor. The initiator of the project was Otakar Šourek (1883–1956), the author of a Dvořák biography and an ardent champion of his music. Šourek drew together a circle of young and enthusiastic co-workers that later grew to become the Commission for the Publication of the Works of Antonín Dvořák. The Commission's chairman was the composer and musical journalist František Bartoš (1905–1973), its editor-in-chief the composer Jan Hanuš (* 1915). Also involved in the project were the musicologist and composer Jiří Berkovec (* 1922), the musicologist, composer, and conductor Jarmil Burghauser (1921–1997), Antonín Čubr, Ladislav Láska, Antonín Pokorný, and Karel Šolc. After Bartoš's death, the project continued for more than twenty years under the leadership of Jarmil Burghauser, the son-in-law of Otakar Šourek and the author of

a thematic catalogue of Dvořák's music (Prague, 1960, 2/1996; hereinafter "B").

This was the first time that Czech musicology faced the challenge of publishing a complete scholarly-critical edition of the works of a great composer. With the sole exception of František Bartoš, who had been previously occupied with the publication of Bedřich Smetana's works, none of the members of the Commission had any editorial experience; most were not even musicologists with an appropriate academic or university background. Furthermore, the project was launched at a most unpropitious moment – the severest years of the totalitarian communist régime. It should also be recalled that Dvořák's posthumous estate, including the bulk of his autograph scores, remained in the possession of his heirs until 1980 and was thus only partly available for scholarly scrutiny.

Viewed in this light, the work that the members of the Commission accomplished is all the

more deserving of admiration. Finally, an institutional framework was created when the sponsorship of the edition passed to the Antonín Dvořák Society in Prague. The volumes were issued by the state publishing monopoly, the Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (State Publishing House for Belles Lettres, Music, and Art, or “SNKLHU”), which was transformed in the early 1960s to the Státní hudební vydavatelství (State Music Publishing House, or “SHV”) and finally to Editio Supraphon Praha. The Commission itself thus worked under the direct auspices of the government, or more specifically the Ministry of Education and Culture, of what was then the (socialist) Republic of Czechoslovakia. In a matter of a few years it was able to issue, in rapid succession, the bulk of Dvořák’s instrumental works, lieder, and choral music, as well as a number of large-scale cantatas, oratorios, and operas.

A number of problems and delays arose in the 1980s, and the situation reached a head during the first half of the 1990s. The political transformations in the post-1989 era, and the resultant difficulties associated with the privatization of the above-mentioned publishing

house, brought the editorial activities virtually to a standstill. Another problem was related to the change of generation: one by one the members of the original Editorial Commission stepped down, and it seemed as if no successors would be forthcoming. At the same time, several foreign scholars and artists drew attention to the fact that, in its basic principles, the previous Dvořák edition did not meet the high standards and requirements of the present day.

The New Complete Edition of the Works of Antonín Dvořák has completed a preparatory phase of many years’ duration and will begin publication to mark the first centenary of the composer’s death. Taking comparable international projects as its guide, it draws on a larger body of primary and secondary sources than was previously the case. The present reissue of the nine symphonies in the form in which they were published in the first complete edition is more than just a tribute to Dvořák the symphonist: it is also an expression of respect for the editorial achievements of its predecessors and manifests an awareness of scholarly continuity, without which all our present and future efforts would have far fewer chances of success.

INTRODUCTION

The exact date of Dvořák’s Third Symphony is unknown, as are the circumstances that led to its composition. The information supplied by the sources allows room for various interpretations or guesses. Dvořák, whose memory for dates was not particularly reliable, entered the symphony’s date of composition variously under the years 1870, 1871, and 1872 in the later catalogues of his works. The handwritten score contains, at the end of the third move-

ment, the date July 4, 1872, though the digits in the years were obviously altered at some later date. Accordingly, Otakar Šourek and other Dvořák scholars assumed that the symphony did not originate until some time around 1873. In contrast, František Bartoš considered the possibility that the work was completed in draft form in 1872, with the orchestration following one year later in 1873. Evidence for a later date of origin is supplied by an anony-

mous report published in the Prague musical journal *Dalibor* on June 20, 1873. Here we can read: "Over the last few days we had an opportunity to hear the new symphony in E-flat major for large orchestra that our talented composer Ant. Dvořák has just completed." Although the text is not explicit on the point, the performance was probably a run-through at the piano for the benefit of a small number of musically-minded listeners, perhaps at the musical salon of Ludevít Procházka (a supposition strengthened by the initial "X" at the end of the article to indicate the author's name.) However, the possibility cannot be dismissed that Dvořák, on this occasion, presented a work as "just completed" that had in fact been finished several months earlier.

The E-flat major Symphony was Dvořák's first symphony to be presented to the public in orchestral form shortly after its completion. The composer entered the date of the première – March 30, 1874 – on the title page of the handwritten score. In fact, the performance took place on Sophie Island in Prague one day earlier, on Sunday, March 29, when Bedřich Smetana conducted the "Philharmonic," this being the combined orchestras of the Czech and German theaters.

The version performed at the première differs from the one known today. František Bartoš believes that the score received an initial revision shortly after the first performance in response to negative criticism. This does not seem very probable, however, as Dvořák already included the score of the symphony in his application for an Austrian state scholarship in July 1874. He would thus not have had much time to subject the score to a fundamental revision, especially as he was busy with the second version of his opera *King and Collier* (*Král a uhlíř*), op. 14 (B 42), from mid-April on. It is therefore safe to assume that the version submitted to the austere Viennese jury was more likely to have been a fair copy of the original version than a score replete with the corrections, pastings, and non-authorial handwritten interventions that cover the manuscript as we know it today.

We do not know exactly when the thorough revision and the shortening of the entire symphony and its individual movements were carried out. The surviving score only partly represents the composer's autograph, the entire second movement and sections of the third being in the hand of a Prague copyist named Josef Elšnic. After the revision and its many resultant changes and interventions, Dvořák evidently found the score too untidy and preferred to have the corrected passages rewritten by a copyist. Claims that the slow middle section was originally a completely different movement, or even two movements (a slow movement and a scherzo), are unfounded. The final revision, which in this case also conferred the composer's approval on the newly copied sections of the score, presumably took place in 1887, when Dvořák returned to several of his earlier compositions and, at the instigation of his publisher Fritz Simrock, considered issuing them in print. It was in this revised form that the symphony was given for the second and last time in Dvořák's life by the military band of the Twenty-Eighth Infantry Regiment, conducted by Rudolf Nováček.

The Third Symphony never appeared in print during Dvořák's lifetime. The full score, instrumental parts, and a reduction for piano four-hands by Wilhelm Zemánek were issued posthumously by N. Simrock toward the end of 1911. (The year of publication is given as 1912 on the printed copies of the full score and piano reduction.) This initial publication greatly differs in several passages from the authorized handwritten version. For this reason, the editors of the first complete edition – František Bartoš, Antonín Pokorný, and Karel Šolc – fell back on the principle of the "definitive version" and relied exclusively on the handwritten score, located today in the holdings of the Czech Museum of Music – Antonín Dvořák Museum (inventory number 1470). Their volume was published by the State Music Publishing House, Prague, in 1963. The editors of the new complete edition will apparently have to pursue a similar path. The copyist's score of the Third Symphony, discovered in the mu-

sic archive of the Prague National Theater in the early 1990s, leaves this situation basically unchanged in that its date and its relation to the composer have not yet been established. The original version of the work, dating from

1872 or 1873, can only be reconstructed if the orchestral parts used at the première resurface.

Jarmila Gabrielová

(translated by J. Bradford Robinson)

VORWORT

Im Jahre 1955, also vor nahezu einem halben Jahrhundert, wurde mit der Veröffentlichung der Symphonie Nr. 9 e-Moll die Herausgabe der ersten kritischen Gesamtausgabe der Werke Antonín Dvořáks eingeleitet. Der Initiator des Editionsprojektes war Otakar Šourek (1883 bis 1956), Dvořák-Biograph und eifriger Anhänger seiner Musik. Er sammelte um sich einen Kreis junger, enthusiastischer Mitarbeiter, aus denen die Kommission für die Herausgabe der Werke Antonín Dvořáks gebildet wurde. Der Vorsitzende dieser Kommission wurde der Komponist und Musikpublizist František Bartoš (1905 bis 1973), leitender Redakteur der Komponist Jan Hanuš (1915). Weitere Mitarbeiter waren der Musikwissenschaftler und Komponist Jiří Berkovec (1922), der Musikwissenschaftler, Komponist und Dirigent Jarmil Burghauser (1921–1997) sowie Antonín Čubr, Ladislav Láská, Antonín Pokorný und Karel Šolc. Nach Bartošs Tod übernahm für mehr als zwanzig Jahre Jarmil Burghauser die Leitung des Projektes. Er war der Schwiegersohn Otakar Šoureks und Autor des *Thematischen Verzeichnisses* der Werke Antonín Dvořáks (Prag 1960 und 1996, verwendete Abkürzung „B“).

Die tschechische Musikwissenschaft stand damals zum ersten Mal vor der Aufgabe, eine kritische Gesamtausgabe der Werke eines großen Komponisten herauszugeben. Mit Ausnahme von František Bartoš, der sich zuvor mit der Herausgabe von Bedřich Smetanas Werken

beschäftigte, verfügte keines der Kommissionsmitglieder über Editionserfahrung, darüber hinaus handelte es sich zum großen Teil noch nicht einmal um Musikwissenschaftler mit entsprechendem akademisch-universitärem Hintergrund. Zudem begann das Projekt in einer äußerst ungünstigen Zeit – den härtesten Jahren des totalitären kommunistischen Regimes. Es muss auch daran erinnert werden, dass Dvořáks Nachlass, das heißt der Großteil seiner Notenaufgaben, bis 1980 im Besitz der Erben war und somit nur begrenzt der Wissenschaft zur Verfügung stand.

Um so höher ist die Arbeit zu schätzen, die die Kommissionsmitglieder geleistet haben. Mit Übernahme der Trägerschaft an der Gesamtausgabe durch die Antonín Dvořák-Gesellschaft in Prag wurden schließlich die institutionellen Rahmenbedingungen der Arbeit geschaffen. Die einzelnen Bände wurden vom damaligen Monopolisten, dem Staatlichen Verlag für schöne Literatur, Musik und Kunst (Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění – SNKLHU) herausgegeben, welcher zu Beginn der sechziger Jahre in den Staatlichen Musikverlag (Státní hudební vydavatelství – SHV) und schließlich in die Editio Supraphon Praha umgewandelt wurde. Die Kommission selbst arbeitete somit unter der direkten Schirmherrschaft der Regierung, beziehungsweise des Ministeriums für Schule und Kultur der damaligen Tschechoslowaki-

schen (sozialistischen) Republik. Im Laufe weniger Jahre gelang es in schneller Folge, die Mehrzahl von Dvořáks Instrumental-, Lied- und Chorwerken sowie einige große Kantaten, Oratorien und Opern herauszugeben.

Gewisse Probleme und Verzögerungen ergaben sich in den achtziger Jahren des letzten Jahrhunderts, und in der ersten Hälfte der neunziger Jahre verschärfte sich die Situation. Die politischen Veränderungen nach 1989 und die daraus folgenden Schwierigkeiten rund um die Privatisierung des zuletzt genannten Verlages führten nahezu zum Stillstand der Editionsaktivitäten. Hinzu kam ein Generationsproblem; die Mitglieder der ursprünglichen Herausgeberkommission traten sukzessive ab, und es hatte den Anschein, dass keine Nachfolger bereitstehen. Gleichzeitig machten einige ausländische Wissenschaftler und Künstler darauf aufmerksam, dass die bisherige Dvořák-

Edition in ihren Grundlagen nicht mehr den aktuellen, anspruchsvollen Standards und Bedürfnissen entspricht.

Die neue Gesamtausgabe der Werke Antonín Dvořáks, die nach einer mehrjährigen Vorbereitungsphase zum hundertsten Todestag des Komponisten zu erscheinen beginnt, hat sich vergleichbare internationale Projekte zum Vorbild genommen und greift auf eine größere Menge Primär- und Sekundärquellen zurück als es bisher der Fall war. Der Nachdruck der neun Symphonien, so wie sie bereits in der ersten Gesamtausgabe erschienen sind, soll nicht nur eine Huldigung an den Symphoniker Antonín Dvořák sein, sondern ist gleichzeitig Ausdruck des Respekts vor der Editionsleistung der Vorgänger und manifestiert das Bewusstsein für wissenschaftliche Kontinuität, ohne die alle gegenwärtigen und zukünftigen Bemühungen weitaus geringere Erfolgchancen hätten.

EINLEITUNG

Das genaue Datum und die Umstände der Entstehung von Dvořáks dritter Symphonie in Es-Dur sind nicht bekannt; die Angaben in den Quellen lassen verschiedene Interpretationen oder Vermutungen zu. Der Komponist selbst – dessen Datengedächtnis nicht besonders zuverlässig war – führte in späteren Verzeichnissen seiner Werke abwechselnd die Jahre 1870, 1871 und 1872 als Entstehungszeit an. In der handschriftlichen Partitur ist am Ende des dritten Satzes das Datum 4. Juli 1872 verzeichnet, es ist allerdings offensichtlich, dass die Nummern der Jahreszahlen nachträglich korrigiert wurden. Otakar Šourek und andere Dvořák-Forscher nahmen deshalb an, dass die Symphonie eher erst 1873 entstand. František Bartoš zog hingegen die Möglichkeit in Betracht, dass der Symphonie-Entwurf 1872 ausgearbeitet wurde, die Instrumentierung allerdings erst im folgenden

Jahr 1873 erfolgte. Für ein späteres Entstehungsdatum könnte ein anonymer Bericht sprechen, der in der Prager Musikzeitschrift *Dalibor* am 20.6.1873 erschien. Darin heißt es: „Wir hatten in diesen Tagen die Gelegenheit, die neue Symphonie (Es-Dur) für großes Orchester zu hören, die unser talentierter Komponist Ant. Dvořák soeben vollendet hat.“ Obwohl es in diesem Text nicht direkt angeführt ist, handelte es sich wahrscheinlich um ein Vorspiel am Klavier vor einem kleinen Kreis von Musikfreunden. Der Veranstaltungsort könnte der Musiksalon Ludevít Procházka gewesen sein. (Die Vermutung wird durch das Autorenkürzel „X“ am Ende des erwähnten Artikels gestützt.) Es ist allerdings nicht ausgeschlossen, dass Dvořák bei dieser Gelegenheit ein Werk als „soeben vollendet“ präsentierte, das in Wirklichkeit bereits einige Monate früher fertig gestellt wurde.

Die Symphonie Es-Dur war Dvořáks erste Symphonie, die kurz nach ihrer Fertigstellung auch in der Fassung für Orchester der Öffentlichkeit vorgestellt wurde. Auf dem Titelblatt der handschriftlichen Partitur notierte Dvořák das Datum der Uraufführung – 30. März 1874. Tatsächlich fand die Aufführung einen Tag früher, am Sonntag, dem 29. März auf der Prager Sophieninsel statt. Es spielte die „Philharmonie“, d. h. die vereinten Orchester des tschechischen und deutschen Theaters, der Dirigent war Bedřich Smetana.

Die Fassung der Uraufführung unterschied sich von der heute bekannten. František Bartoš ist der Ansicht, dass es bereits kurz nach der ersten Aufführung zur ersten Partiturrevision kam – als Reaktion auf einige negative Kritiken. Das scheint allerdings nicht sehr wahrscheinlich zu sein, da Dvořák bereits im Juli 1874 die Partitur dieser Symphonie einem Antrag zur Gewährung eines österreichischen staatlichen Stipendiums beifügte. Für eine grundlegende Überarbeitung blieb ihm damals nicht viel Zeit, zumal er ab Mitte April des Jahres mit der Komposition der zweiten Version der Oper *Der König und der Köhler (Král a uhlíř)* op. 14 (B 42) beschäftigt war. Man kann also annehmen, dass die dem strengen Wiener Gremium vorgelegte Version eher eine saubere Reinschrift der ursprünglichen Version war, als eine Partitur voller Korrekturen, überklebter Stellen und handschriftlicher Fremdeingriffe, wie sie aus der späteren Zeit bekannt ist.

Wann genau es zu jener grundlegenden Überarbeitung und Kürzung der ganzen Symphonie und einzelner Sätze kam, ist nicht bekannt. Die erhaltene Partitur repräsentiert nur teilweise das Autograph des Komponisten. Der gesamte zweite Satz und Teile des dritten Satzes sind vom Prager Kopisten Josef Elsnic geschrieben worden. Nach der Überarbeitung, die zahlreiche Eingriffe und Veränderungen zur Folge hatte, fand Dvořák seinen Notentext offenbar unübersichtlich und zog es deshalb vor, die betreffenden korrigierten Stellen kopieren zu lassen. Gewisse Überlegungen, dass an Stelle des langsamen mittleren Teils ein völlig anderer Satz vorhanden war oder dass es

sich sogar um zwei Sätze (langsamer und Scherzo-Satz) handelte, sind unbegründet. Die letzte Revision, die in diesem Fall gleichzeitig die Autorisierung der abgeschriebenen Partiturteile bedeutete, vollzog Dvořák vermutlich im Jahr 1887, als er sich einigen seiner früheren Kompositionen aufs Neue widmete und auf Anregung seines Verlegers Fritz Simrock über deren Veröffentlichung nachdachte. In dieser revidierten Fassung wurde das Werk zum zweiten und letzten Mal zu Dvořáks Lebzeiten von der Militärkapelle des 28. Infanterieregiments unter der Leitung von Rudolf Nováček aufgeführt.

Die Symphonie Nr. 3 wurde zu Dvořáks Lebzeiten schließlich nicht veröffentlicht. Partitur, Stimmen und vierhändiger Klavierauszug (von Wilhelm Zemánek) erschienen postum am Ende des Jahres 1911 im Verlag N. Simrock. (Auf den Exemplaren von Partitur und Klavierauszug ist das Druckjahr 1912 vermerkt.) Der Erstdruck unterscheidet sich dabei teilweise grundlegend von der autorisierten handschriftlichen Fassung. Die Herausgeber der ersten Gesamtausgabe, František Bartoš, Antonín Pokorný und Karel Šolc, haben sich deshalb im Sinne der Grundsätze „Fassung letzter Hand“ ausschließlich auf die handschriftliche Partitur gestützt, die sich heute in den Beständen des Tschechischen Museums der Musik – Antonín Dvořák-Museum (Inventarnummer 1470) befindet; sie erschien 1963 im Staatlichen Musikverlag in Prag. Die Herausgeber der neuen Gesamtausgabe müssen offenbar einen ähnlichen Weg gehen. Die Abschrift der Partitur der 3. Symphonie, die zu Beginn der 90er Jahre des letzten Jahrhunderts im Notenarchiv des Prager Nationaltheaters gefunden wurde, ändert daran insofern nichts Grundsätzliches, als ihre Datierung und Beziehung zum Komponisten unklar bleibt. Die ursprüngliche Version des Werkes von 1872 oder 1873 ließe sich lediglich dann rekonstruieren, wenn es zufällig gelingen würde, die Orchesterstimmen der Erstaufführung ausfindig zu machen.

Jarmila Gabrielová
(Übersetzung: Ivan Dramlitsch)